

Зорінець С. Ю.,
здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

У статті досліджено діяльність ЮНЕСКО в збереженні всесвітньої культурної спадщини. Аналізуються різноманітні інструменти ЮНЕСКО: конвенції та рекомендації, що накладають зобов'язання на країни-учасниці організації.

Ключові слова: ЮНЕСКО, всесвітня культурна спадщина, Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, Комітет всесвітньої спадщини, Список всесвітньої спадщини.

В статье исследована деятельность ЮНЕСКО в сохранении всемирного культурного наследия. Анализируются различные инструменты ЮНЕСКО: конвенции и рекомендации, накладывающие обязательства на страны-участницы организации.

Ключевые слова: ЮНЕСКО, Всемирное культурное наследие, Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия, Комитет всемирного наследия, Список всемирного наследия.

The article examines the activities of the UNESCO in world cultural heritage preservation. Various tools of UNESCO - conventions and recommendations that impose obligations on State Parties of the organization are analyzed.

Key words: UNESCO, world cultural heritage, Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, World Heritage Committee, World Heritage List.

Актуальність дослідження визначається особливостями сучасного етапу міжнародних відносин, який характеризується бурхливим розвитком глобалізації в різних галузях життєдіяльності людини, у тому числі гуманітарної. З огляду на це, актуалізується комплексне вивчення діяльності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), роль якої в сучасному світі істотно зростає, оскільки саме в сферах міжнародного співробітництва, що зачіпає інтелектуальний і духовний світ людини, лежать довгострокові, стратегічні відповіді на численні виклики XXI ст.

Охорона культурних цінностей в другій половині XX ст. стала предметом великої уваги з боку міжнародної спільноти насамперед завдяки правотворчій діяльності ООН та ЮНЕСКО. Загального визнання набув той факт, що втрата однією країною свого культурного надбання неминуче призведе до всесвітнього культурного зубожіння. Внаслідок інтеграційних процесів, глобалізації та наявності у держав схожих проблем у 60–70-ті рр. XX ст. виникла ідея співробітництва всього міжнародного співтовариства з метою захисту видатних пам'яток культури, яка згодом була закріплена у Конвенції ЮНЕСКО про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини 1972 р.

Збереження культурного надбання різних народів є обов'язковою умовою для подальшого існування та розвитку людської цивілізації. До недавнього часу питання охорони культурної спадщини відносилось виключно до компетенції національних органів тієї чи іншої держави. Усвідомлення міжнародним співтовариством виключної важливості цих аспектів життєдіяльності людини сприяє тому, що захист культурних цінностей поступово стає предметом міжнародно-правового регулювання.

Сьогодні міжнародне право охорони культурної спадщини характеризується власною системою взаємопов'язаних принципів і норм, що дозволяє розглядати його як самостійну галузь міжнародного права, яка перебуває у стадії формування й інтенсивно розвивається. Інтереси держав щодо переміщення культурних цінностей і щодо меж державного суверенітету стосовно культурної спадщини не завжди співпадають, тому сфера, що розглядається, є складною та суперечливою. Подоланню неузгодженостей сприяють саме конвенційні норми ЮНЕСКО, що певною мірою узгоджують інтереси держав.

Політика ЮНЕСКО включає стратегію діяльності, розробку міжнародної нормативно-правової бази й практику співробітництва на двосторонній і багатосторонній основі, що разом дає можливість інтегрувати культурні процеси як на національному, так і міжнародному рівнях. Діяльність ЮНЕСКО охоплює широке коло питань, з яких першорядними є прийняття конвенцій, рекомендацій, організація та проведення практичних заходів щодо вивчення та захисту об'єктів світової спадщини, наукове співробітництво в пам'яткоохоронній галузі.

В історіографії діяльності ЮНЕСКО слід виділити праці, автори яких безпосередньо займалися проблемами цієї організації – експерти, практичні працівники ЮНЕСКО та дипломати – В.В. Вахрушев, Ю.В. Кашлев, В.Б. Ломейко, С.К. Романовський, К.П. Рубаник, М.М. Канаєв, Г.А. Можаяєв, М.М. Сисакян, Г.В. Шведов, С.А. Тангян, Ф. Майор, До. Мацуура, О.С. Пірадов, Б.Г. Салтиков, В.С. Шапошников, Р. І. Морозов та ін. Такі праці особливо важливі, оскільки дозволяють ознайомитись з так званім «поглядом зсередини».

В українській юридичній науці слід відзначити праці В.І. Акуленка, В.І. Андрейцева, Г.О. Анцелевича, О.Ф. Висоцького, В.Н. Денисова, Т. Г. Каткової, В.В. Максимова, Н.Р. Малишевої, А.С. Мацка, О. І. Мельничук, В.Л. Мунтяна, М.І. Настюка, О.А. Радзівіла, Ю.С. Шемшученка, в російській та білоруській – М.М. Богуславського, Ю.А. Веденіна, С.В. Віноградова, Л.Н. Галенської, І.Е. Мартиненка, С.М. Молчанова, О.С. Колбасова, Н.А. Потапової, в європейській та американській – Дж. Байтса, В. Бжезинського, Дж. Беддінга, Б.Боера, Б. Дросте, В.А. Сольфа, А. Кісса, С. Матінглі, Дж. Меррімана, С. Нахліка, Л. Прессуїра, Л. Протт, Я. Прушинського, В. Фідлера, А. Флемінга, Дж. Фоулера, Дж. Хайя, Б. Хофмана та ін.

У більшості цих праць значна увага зосереджена на проблемах реституції культурних цінностей, регламентації охорони культурної спадщини під час збройних конфліктів. При цьому головний акцент сконцентровано або на питаннях охорони культурної спадщини або на природоохоронних напрямках діяльності держав, і це тривалий час було характерним для юридичної науки.

Крім правознавців, цю тематику в Україні та за кордоном розробляли археологи, історики, мистецтвознавці, архітектори, екологи, філософи, серед яких можна назвати

такі імена: І.А. Ігнаткін, Л.В. Прибега, В.В. Вечерський, Г.Н. Логвін, О.Л. Рибалко, О.М. Титова, П.Т. Тронько, П.П. Толочко, О.К. Федорук, П. Гримстед, А. Кассіс, М. Картс, Д.І. Ліхачов та ін.

Однією із перших фундаментальних праць вітчизняної історіографії, присвячених аналізу діяльності ЮНЕСКО, стала монографія "ЮНЕСКО і сучасність", що вийшла у 1966 року. У п'яти розділах тогочасної книги й одинадцяти додатках розкривається роль ЮНЕСКО в світі як координатора міжнародного співробітництва у сфері освіти. Логічним продовженням цієї книжки стала монографія Г.В. Уранова "ЮНЕСКО. До 40-ліття діяльності" [17].

У цих виданнях міститься інформація про політику і діяльність ЮНЕСКО, аналізуються міжнародні норми і стандарти освіти. Автори цих монографій багато уваги приділили планам і заходам ЮНЕСКО щодо реалізації з національними комісіями країн-членів ЮНЕСКО найактуальніших програм.

Проблеми охорони пам'яток всесвітнього значення досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями, проте міжнародно-правовий механізм функціонування ЮНЕСКО в сфері збереження об'єктів всесвітньої спадщини залишається майже не дослідженим. Досі недостатньо розроблена проблематика правотворчості ЮНЕСКО у сфері охорони культурних цінностей, а також реалізація конвенційних норм ЮНЕСКО у внутрішньому праві держав. У роботах вказаних дослідників-правознавців існують різні методологічні підходи щодо оцінки конвенційних норм ЮНЕСКО як джерел міжнародного права охорони культурних цінностей, визначення їх місця та ролі в системі міжнародно-правового регулювання взагалі. Предметом аналізу є або окремі конвенції ЮНЕСКО, або окремі групи їх норм, що розглядаються, як правило, не комплексно, а для вирішення певної проблеми.

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі міжнародно-правових принципів і норм функціонування ЮНЕСКО в сфері охорони всесвітньої культурної спадщини, встановленні особливостей змісту та предмету регулювання конвенцій ЮНЕСКО, а також визначення їхньої ефективності й місця в системі правового забезпечення міжнародного культурного співробітництва.

Міжнародно-правова охорона культурних цінностей будується на основі загально визнаних міжнародних принципів і норм як на універсальному (акти ООН та ЮНЕСКО), так і на регіональному рівнях (конвенції Ради Європи, багатосторонні угоди країн СНД). Через систему міжнародних норм і принципів здійснюється реалізація культурних прав людини, закріплених у Хартії прав людини і спрямованих на якнайповніше збереження для нинішнього та майбутнього поколінь культурної спадщини людства, забезпечення можливості користуватися нею.

Століттями незмінною залишалися думка про необхідність захищати незвичайні твори культури. Проте практичне здійснення цього наміру ускладнювалося численними перешкодами, які частково були зумовлені природними умовами, але значно частіше залежали від людини. Стрімке зростання загрози знищення природних і культурних цінностей землі початку індустріального століття спонукало людей, насамперед, у промислово розвинених країн, усвідомити, що необхідні величезні зусилля задля збереження досягнень культури та самобутності нації. Як наслідок, дозріло переконання, що захист у національних межах не завжди достатній.

Це переконання зміцніло після спустошень Другої світової війни, яка завдала страхітливих руйнувань та втрат культурній спадщині людства та показала недосконалість та неефективність наявних міжнародно-правових механізмів її охорони, що зрештою призвело до прийняття відповідних конвенцій і угод на національному, європейському і міжнародному рівнях.

Останні століття в наш науковий лексикон та й у широке застосування міцно ввійшло поняття Всесвітньої спадщини. Сама ідея інтернаціональної відповідальності за збереження найцінніших культурних і природних об'єктів виникла під час Другої світової війни. Підстава для створення ЮНЕСКО відбулася за ініціативи конференції міністрів освіти країн союзників, скликаної в часи війни. 16 листопада 1945 р. представники 37 держав підписали у Лондоні Статут ЮНЕСКО. У його преамбулі – ще під враженням злочинів фашизму проти людства – держави, які підписали договір, заявляли, що в свідомості людей слід укоренити ідею захисту миру. Ця провідна ідея, ідеал висловлює прагнення і сподівання виховати ідеальну людину, щоб зробити основні передумови задля зміцнення миру в усьому світі.

Ведучи мову про створення ЮНЕСКО не можна сказати, що це рішення вже було спонтанним і новим. Створення міжнародної організації, яка б опікувалася всесвітньою спадщиною людства, існували вже з 20-х років ХХ ст. Засновники ЮНЕСКО могли взяти за основу приклади з минулого. Так, 4 січня 1922 року рада Ліги Націй прийняла рішення про створення Міжнародного комітету духовної співпраці, який складався з 12 знаменитих учених із країн-учасників. Потім, 18 грудня 1925 р. у Женеві було засновано Міжнародне бюро з освіти як неурядова організація, яке 25 червня 1929 р. було перетворено на міждержавну організацію.

Статут ЮНЕСКО набрав чинності 4 листопада 1946 р., коли він був ратифікований 20 державами.

Метою ЮНЕСКО, відповідно до ст. 1 її Статуту, є:

- сприяння миру та міжнародної безпеки шляхом розвитку співпраці між державами у природничо-технічній освіті, науці і культурі;
- забезпечення загальної поваги до основних прав і свобод людини незалежно від раси, статі, мови чи релігії;
- поширення культурної революції й науково-технічної інформації;
- захист національних культур та ін.

ЮНЕСКО, як особливий суб'єкт міжнародного права, здійснює у всесвітньому масштабі діяльність, частиною якої є створення нормативної основи міжнародно-правової охорони культурної спадщини. Втілення основних принципів і правил такого співробітництва, а також вплив на формування норм внутрішнього права держав здійснюється на основі конвенцій, рекомендацій, декларацій, резолюцій, інших актів ЮНЕСКО, які мають різну юридичну природу та різний рівень обов'язковості. Особливе (і основне) місце за своїм значенням посідають конвенції ЮНЕСКО, які сьогодні визнаються базовою частиною універсальної системи міжнародно-правового регулювання охорони культурної спадщини. Конвенції є відкритими для приєднання і передбачають обов'язкове надання державами-учасницями інформації про виконання їх приписів.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Перш за все, потрібно зазначити, що діяльність ЮНЕСКО щодо збереження світової спадщини базується на наступних конвенціях: "Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту" (Конвенція 1954 р.); "Про засоби, направлені на заборону і попередження незаконного ввозу, вивозу і передачі права власності на культурні цінності" (Конвенція 1970 р.); "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини" (Конвенція 1972 р.); "Про охорону підводної культурної спадщини" (Конвенція 2001 р.).

Гаазька конвенція 1954 року стала першим міжнародним договором універсального характеру, в якому об'єднані найважливіші, до того розпорошені по різним міжнародним угодам та існуючі у вигляді звичаїв та прецедентів норми, що передбачали захист пам'яток під час війни. Конвенція успадкувала важливі принципи Гаазьких конвенцій 1899 й 1907 років та Пакту Реріха, а також встановила нові підходи і правила.

Поряд із нормами, що набувають чинності і застосовуються Сторонами після початку бойових дій, Конвенція 1954 р. покладає на Сторони комплекс обов'язків, що мають виконуватися в мирний час.

Питання боротьби із незаконним транскордонним переміщенням культурних цінностей регулюється Конвенцією 1970 р. Кожна держава, що визнала обов'язковість Конвенції, сама встановлює внутрішні норми щодо охорони культурних цінностей. Заходи внутрішнього характеру не регламентовані щодо способу, яким держава буде їх безпосередньо реалізовувати. Відповідно, це є внутрішньою справою кожної держави й залежить від її відповідних умов та традицій.

Конвенція 1970 р. покладає на держави-учасниці ряд зобов'язань, що їх слід реалізовувати в міжнародній діяльності, зокрема, визнавати невід'ємне право кожної держави-учасниці класифікувати та оголошувати деякі культурні цінності невідчужуваними та сприяти поверненню заінтересованим державам таких цінностей у тому випадку, коли вони були раніше вивезені. Сьогодні завдяки розвитку Конвенції 1970 р. можна ставити питання про формування міжнародно-правового звичаю щодо визнання права держав на культурні цінності, що походять з їх території.

У 2001 р. ЮНЕСКО прийняла Конвенцію "Про охорону підводної культурної спадщини". Слід наголосити, що документ є важливим кроком для збереження культурної спадщини. Підводна культурна спадщина означає всі сліди людського існування, що мають культурний, історичний або археологічний характер, які частково або повністю, періодично або постійно знаходяться під водою не менше 100 років, такі як: 1) об'єкти, споруди, артефакти і людські залишки разом з їхніми археологічним і природним оточенням; 2) судна, літаючі апарати, інші транспортні засоби або будь-які частини, їхній вантаж або інше начиння, разом з їхнім археологічним і природним оточенням; 3) предмети доісторичного періоду [15].

Однак, до однієї з найважливіших міжнародних угод, прийнятих з ініціативи ЮНЕСКО, слід передусім зарахувати Конвенцію про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини (1972 р.) та відповідну до Конвенції Рекомендацію щодо охорони на національному рівні культурної та природної спадщини. Ухвалена Генеральною конференцією Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

культури 16 листопада 1972 р., Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини залишається основним документом, який регламентує міжнародне співробітництво у пам'яткоохоронній сфері. За цей час Конвенцію ратифікували чи визнали понад 140 країн світу. Приєдналася до Конвенції й Україна в жовтні 1988 р., її ратифіковано Указом Президії Верховної Ради №6673-ХІ від 04.10.88.

Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини відобразила основні ідеї доктринальної концепції всесвітньої культурної та природної спадщини людства в міжнародному праві. Зокрема, з прийняттям Конвенції ЮНЕСКО 1972 р. на міжнародному рівні було встановлено комплексний правовий порядок збереження та популяризації об'єктів культури та природи, які є унікальними та видатними не лише для народу країни, на території якої вони знаходяться, але й для людства в цілому. Велике значення цієї Конвенції полягає також у взаємодії міжнародно-правових (система колективної охорони) та внутрішньоправових заходів, з метою підвищення їх ефективності та досягнення мети Конвенції.

У Конвенції 1972 р. під визначенням "культурна спадщина" мається на увазі:

- "пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являє видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки;

- визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології" [7].

Значення Конвенції з охорони всесвітньої культурної та природної спадщини полягає у створенні системи міжнародного співробітництва у галузі охорони історико-культурних надбань. Під міжнародною охороною всесвітньої спадщини, зазначається у Конвенції, слід розуміти «створення системи міжнародного співробітництва і допомоги для надання державам-учасникам Конвенції підтримки в зусиллях, спрямованих на збереження спадщини» [7].

Усвідомлюючи значущість культурних надбань, держави-учасниці Конвенції визнають, що спадщина належить світовій цивілізації, для охорони якої усе міжнародне співтовариство зобов'язане співпрацювати і має створити умови колективної охорони пам'яток. Водночас кожна держава має визнавати, що зобов'язання забезпечувати виявлення, охорону, популяризацію культурної та природної спадщини, яка знаходиться на її території, покладається насамперед на неї. З цією метою держави-сторони Конвенції мають проводити пам'яткоохоронну політику в суспільстві, включаючи питання охорони культурної та природної спадщини до державних програм; створювати чи зміцнювати на своїй території відповідні пам'яткоохоронні служби; розвивати наукові й технічні розробки та дослідження, спрямовані на вдосконалення методів охорони об'єктів культурної та природної спадщини; вживати ефективних юридичних, адміністративних і фінансових заходів для забезпечення охорони культурних надбань; сприяти розвиткові системи підготовки фахівців пам'яткоохоронної сфери.

В ухваленій у 1972 р. Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини проявилася воля світової спільноти до міжнародного співробітництва, у якому вперше поруч було поставлено культурні і природні цінності.

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Першочерговими завданнями Конвенції ЮНЕСКО є:

а) визначення всесвітнього статусу природних і культурних об'єктів в усіх країнах світу;

б) об'єднання всіх націй і народностей з метою ефективного здійснення порядку та охорони культурних і природних пам'яток, які становлять інтерес і цінність для людства.

Концепція Конвенції має в основі ідею, що держави спільно визначають всесвітню спадщину, яка має надзвичайну універсальну цінність. Ця концепція є новою в міжнародному праві. Конвенція мусить бути інструментом спільної відповідальності за спільну спадщину. Держави, які підписали її, добровільно зобов'язуються охороняти і зберігати всесвітню спадщину для людства у межах своїх кордонів, і навіть підтримувати інші держави у їх зусиллях з охорони спадщини.

У нормах Конвенції 1972 р. дуже вдало збалансовані повага до суверенітету держав та їх права на свою культурну спадщину і, з іншого боку, принцип спільної відповідальності людства за збереження всесвітньої спадщини. Але існують і певні прогалини, зокрема, недостатня увага до відповідальності держав за спричинення шкоди культурній спадщині інших народів і до превентивної протидії руйнівним чинникам.

Зважаючи, що охорона на національному рівні буває недостатньо ефективною у зв'язку з браком фінансових, наукових і технічних ресурсів країни, на території якої знаходяться об'єкти та спадщина, Конвенцією передбачено використання міжнародної допомоги і співпраці. З цією метою при ЮНЕСКО було створено Міжнародний комітет з охорони всесвітньої культурної та природної спадщини (Комітет всесвітньої спадщини). Серед його обов'язків – складання списку найвизначніших пам'яток світової культури, а також Списку всесвітньої спадщини, що перебуває під загрозою. Пропозиції щодо включення об'єктів до Списку всесвітньої культурної та природної спадщини подаються державами-сторонами Конвенції. Комітетом всесвітньої спадщини визначено критерії та механізм добору пам'яток. До списку можуть бути запропоновані як окремі пам'ятки, так і ансамблі чи комплекси або визначні місця, що становлять виняткову історико-культурну цінність – репрезентують визначний творчий здобуток людської діяльності, є унікальним свідченням історичного минулого, високомистецькими творами і значним чином вплинули на подальший розвиток культури і мистецтва. Надзвичайно важливими умовами внесення до Списку є критерій автентичності матеріальної субстанції пам'яток та зобов'язання і спроможність відповідної країни забезпечити на державному рівні належну схоронність об'єкта.

До речі, номінування національних об'єктів у Список всесвітньої спадщини є важливим питанням. Країна сама повинна намагатися довести, що її пам'ятку варто взяти під охорону. Зокрема, білоруський дослідник І. Е. Мартиненко зазначає, що держава підписує Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, приймаючи на себе обов'язки зберігати цю спадщину; держава – сторона Конвенції готує попередній список об'єктів культурної (і природної) спадщини, що розташовані на її території і мають видатну універсальну цінність.; держава – сторона Конвенції вибирає об'єкти з попереднього списку для внесення в Список всесвітньої спадщини, заповнену форму для включення об'єктів відсилають у Центр всесвітньої спадщини

ЮНЕСКО [9, 10]. Дослідник виокремив ці етапи, спираючись на Конвенцію "Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини". На наш погляд, кожна країна, яка є членом ЮНЕСКО, повинна бути зацікавленою в справі номінування своїх культурних пам'яток.

Статус об'єкта всесвітньої спадщини дає такі переваги:

1. Додаткові гарантії збереження і цілісності унікальних культурних і природних комплексів.

2. Підвищує престиж країни.

3. Сприяє популяризації включених до Списку об'єктів.

4. Забезпечує пріоритетність залучення фінансових коштів на підтримку об'єктів всесвітньої культурної і природної спадщини, насамперед, з Фонду всесвітньої спадщини.

5. Сприяє організації моніторингу й контролю над станом збереженості культурних і природних об'єктів.

Станом на вересень 2012 р. в Списку всесвітньої спадщини перебувають 962 об'єкти (зокрема 745 культурних, 188 природних і 29 змішаних) із 157 країн. Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини ратифікували 190 держав.

Слід зазначити, у кінці 1990-х років був проведений аналіз складу Списку, який показав, що співвідношення природних та культурних ділянок всесвітньої спадщини складає 1:3. Цей аналіз також виявив, що приблизно половина ділянок культурної спадщини знаходиться у європейських країнах. Також нерівномірно представлені різні типи культурної спадщини: приблизно по 30% – археологічні та історичні місця, та майже 20% – релігійні пам'ятки християнства [5].

Отже, включення пам'ятки до Списку всесвітньої спадщини означає, що ця пам'ятка автоматично потрапляє під захист ЮНЕСКО. Країни мають постійно звітувати про стан пам'яток і заходи щодо їхнього збереження. В разі невиконання країною своїх зобов'язань, записаних у Конвенції, їй загрожує вилучення її пам'яток зі Списку світової спадщини. Про загрозу ушкодження чи загибелі пам'ятки Комітет світової спадщини інформують окремі особи, неурядові організації, окремі групи населення [14]. Якщо ця інформація підтверджується, то об'єкт заноситься до Списку всесвітньої спадщини під загрозою.

Комітет всесвітньої спадщини тісно співпрацює з іншими міжнародними пам'яткоохоронними організаціями, зокрема Міжнародною радою з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS), Міжнародним центром збереження і реставрації культурних цінностей (ICCROM), Міжнародним союзом з питань охорони природи (IUCN). Пропозиції щодо занесення пам'яток до Списку всесвітньої культурної спадщини подаються відповідними державними органами за участю національних комітетів ICOMOS та IUCN; для фахової оцінки запропонованих до Списку пам'яток також запрошують експертів ICOMOS та IUCN.

Організація засідань Комітету є компетенцією Центру всесвітньої спадщини. Заснований до 20-річчя Конвенції Центр є відділом ЮНЕСКО, що безпосередньо підпорядкований заступнику Генерального директора Організації. Його завданням є втілення у життя рішень, прийнятих Комітетом всесвітньої спадщини, протоколювання,

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

документування і публікація Списків. Центр щорічно актуалізує списки всесвітньої спадщини і курує фонди всесвітньої спадщини. Центру доручено також ознайомлення спільноти з Конвенцією.

Створено Фонд всесвітньої спадщини, що обов'язково фінансується державами-учасниками Конвенції, різними організаціями, юридичними й навіть приватними особами на добровільній основі. Фонд використовується з метою технічної та фінансової допомоги державним структурам і організаціям, відповідальних за збереження об'єктів всесвітньої спадщини. Фонд зробив значні інвестиції, які сягають мільйонів доларів, для порятунку природних і культурних пам'яток в Азії, Європі, Африці й Латинській Америці. Кошти виділяють на організацію експертиз з метою ухвали і усунення причин деградації пам'яток культури та природи; навчання місцевих фахівців із консервації; придбання спеціального устаткування; строкову допомогу у разі стихійних лих; проведення спеціальних заходів з охорони об'єктів всесвітньої спадщини.

Генеральна конференція ЮНЕСКО ухвалила також і Рекомендацію щодо охорони на національному рівні культурної та природної спадщини. Цю Рекомендацію слід розглядати як узагальнення світового досвіду охорони об'єктів культурної та природної спадщини, як своєрідну систему науково обґрунтованих пам'яткоохоронних заходів.

У Рекомендації акцентовано увагу на необхідності створення спеціалізованої державної системи управління пам'яткоохоронною сферою, на ролі громадськості в охороні історико-культурних надбань. Рекомендація пропонує проводити активну державну політику щодо охорони культурної та природної спадщини, залучати до спільних дій усі зацікавлені державні і приватні служби та інституції, вживати необхідних наукових, технічних, адміністративних, юридичних, фінансових і культурних заходів.

Як доповнення до вищезазначених Конвенції та Рекомендації, з ініціативи ЮНЕСКО в 1976 р. було прийнято також Рекомендацію щодо збереження і сучасної ролі історичних ансамблів.

Її провідна ідея зводиться до забезпечення комплексності в охороні об'єктів історико-культурної і, передусім, архітектурної спадщини.

Рекомендація звертає увагу на важливість збереження для історичних ансамблів характерного довкілля, під яким розуміють природне чи створене людиною навколишнє середовище, що впливає на статичне чи динамічне сприйняття цих ансамблів або безпосередньо пов'язане з ними просторово, в соціальному, економічному або культурному аспектах.

Для забезпечення комплексної схоронності історичних ансамблів Рекомендація пропонує застосовувати необхідні правові, адміністративні, технічні, економічні й соціальні заходи; звертає увагу на необхідність всебічних досліджень історичних утворень і визначення на основі аналізу зон охорони пам'яток містобудування та створення режиму утримання їх. Важливою умовою збереження історичних утворень у системі відповідних поселень вважають регламентацію нового будівництва, широку пропаганду спадщини та залучення до справи не тільки фахівців різного профілю, а й широкої громадськості.

Окрім охоронної діяльності щодо нерухомої культурної спадщини, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури всіляко опікується охороною та

розширенням взаємообміну культурними цінностями між державами. Зокрема, ЮНЕСКО 1970 р. ухвалила Конвенцію про заходи, спрямовані на заборону і запобігання незаконному ввезенню, вивезенню та передачі права власності на культурні цінності, ратифіковану Верховною Радою УРСР 1988 р.

Згодом, 1976 р. ЮНЕСКО ухвалило також Рекомендацію про міжнародний обмін культурними цінностями.

Зважаючи на значення культурних цінностей в ідентифікації національних культури і традицій кожного народу, висвітленні його історії й водночас беручи до уваги роль обміну культурними цінностями в розвитку міжнародних стосунків та зміцнення порозуміння між державами, зазначені документи закликають до дотримання всіма країнами моральних і правових принципів щодо їх охорони від небезпек розкрадання, несанкціонованих розкопків та незаконного вивезення та ввезення.

Таким чином, основні тези конвенцій та рекомендацій ЮНЕСКО спрямовано на функціонування міжнародної системи охорони пам'яток з метою вдосконалення такої системи на національному рівні, створення умов охорони об'єктів культурної та природної спадщини на рівні світових стандартів у кожній окремо взятій державі-учасниці.

Конвенції ЮНЕСКО заклали підвалини формування нової галузі міжнародного права – права охорони культурних цінностей, яка має великий масив загальних і спеціальних норм, окремо визначений об'єкт та предмет регулювання. Завдяки Конвенціям ЮНЕСКО остаточного визнання набула ідея всесвітньої спадщини людства, яка одночасно не заперечує суверенітету держав над своїми пам'ятками. Досягнення прийняттого балансу між цими двома підходами є актуальним завданням міжнародного права.

Література:

1. Акуленко В. Культурні права людини, громадянина і народу / В. Акуленко // *Пам'ятки України: історія та культура*. – 2003. – №3. 2. Василенко В. Діяльність країн СНД в ЮНЕСКО щодо збереження культурної спадщини / В. Василенко // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2008. – №7. 3. Бюро ЮНЕСКО в Москві по Азербайджану, Арменії, Білорусії, Грузії, Республіці Молдова і Російській Федерації: Доклад о деятельности 2002 – 2003. – М., 2003. 4. Дем'янюк О. П. Гуманітарними засобами. ЮНЕСКО – магістраль з двостороннім рухом / О. П. Дем'янюк // *Політика і час*. – 2001. – №11. 5. Каткова Т. Г. Діяльність ЮНЕСКО у сфері збереження культурної спадщини: правові аспекти. / Т. Г. Каткова // – Х., 2007. 6. Конвенція про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту // *Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док.* – К., 2002. 7. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини // *Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док.* – К., 2002. 8. Костенко О. ЮНЕСКО: захист культури - захист гуманізму / О. Костенко // *Дніпро* – 1994. – №1. 9. Мартыненко И. Э. Конвенции ЮНЕСКО по защите культурного наследия: проблемы реализации в национальное законодательство / И. Э. Мартыненко // *Університетські наукові записки*. – 2007. – №2. 10. Мартыненко И. Э. Международно-правовая охрана подводного культурного наследия / И. Э. Мартыненко // *Международное публичное и*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНВЕНЦІЙНИХ НОРМ ЮНЕСКО У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

частное право. – 2003 – №3. **11.** Материалы Международной конференции "Конвенции ЮНЕСКО в области охраны культурного наследия и национальное законодательство государств-участников СНГ: (Минск, 26–28 апреля 2007 г.) / Институт государства и права Национальной академии наук Беларуси. – Минск, 2007. **12.** Мельничук О. І. Міжнародно-правові засади формування Списку всесвітньої культурної та природної спадщини / О. І. Мельничук // Університетські наукові записки. – 2005. – №4. **13.** Соглашение о возвращении культурных и исторических ценностей государствам их происхождения // Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища: Зб. офіц. док. – К., 2002. **14.** Що таке світова спадщина // Кур'єр ЮНЕСКО. – К., 1997. – №11. **15.** Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage // [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://unesdoc.unesco.org> - Офіційний сайт ЮНЕСКО. **16.** Прибега Л. В. Національна нормативно-правова та міжнародна охорона культурної спадщини / Л. В. Прибега // Пам'яткознавство : правова охорона культурних надбань : Збірник документів / Інститут культурології акад. мистецтв України. – 2009. – С. 7–26. **17.** Уранов Г. В. ЮНЕСКО: к 40-летию деятельности. / Г. В. Уранов // Международные отношения – М. : 1986. – 128 с.